

RAQAMLI IQTISODIYOTNING MAKROIQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA MUAMMOLAR

<https://doi.org/10.70728/conf.v2.i02.028>

Omonova Nigora Bahodir qizi
nomonova779@gmail.com

Annotation: This article analyzes the main factors influencing the macroeconomic development of the digital economy and the challenges associated with it. The study scientifically examines the impact of digital transformation on macroeconomic indicators such as economic growth, employment, investment, external trade, and public finance. Based on international experience, the paper highlights the role of digital technologies in improving production efficiency, promoting innovation, enhancing fiscal policy, and ensuring social stability. Strategic directions to strengthen the impact of the digital economy on macroeconomic stability are proposed.

Keywords: digital economy, macroeconomics, economic growth, innovation, employment, fiscal policy, Big Data, blockchain, cybersecurity.

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar va u bilan bog'liq muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli transformatsiyaning iqtisodiy o'sish, bandlik, investitsiyalar, tashqi savdo va davlat moliyasi kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri ilmiy asosda o'rganilgan. Jahon tajribasi asosida raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish samaradorligi, innovatsiyalarni joriy etish, fiskal siyosatni takomillashtirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni yoritilgan. Raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'sirini kuchaytirish bo'yicha strategik yo'nalishlarni taklif etildi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, makroiqtisodiyot, iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar, bandlik, fiskal siyosat, Big Data, blokcheyn, kiberxavfsizlik.

Jahon iqtisodiyoti hozirgi kunda tub tarkibiy o'zgarishlar bosqichini boshdan kechirmoqda. An'anaviy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish modellari o'rnini raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan tizimlar hamda sun'iy intellekt asosidagi iqtisodiy jarayonlar egallamoqda. Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiruvchi omil, balki makroiqtisodiy barqarorlikni belgilovchi strategik resursga aylandi [1]. Hozirda dunyo yalpi ichki mahsulotining o'rtacha 20 foizi raqamli sektor hissasiga to'g'ri keladi, bu ko'rsatkich ayrim rivojlangan mamlakatlarda 30–35 foizgacha yetmoqda [2]. Mazkur tendensiya iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash, xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish va ijtimoiy tizimlarni modernizatsiya qilishda raqamli iqtisodiyotning hal qiluvchi rol o'ynayotganini ko'rsatadi.

O'zbekiston ham global raqamli transformatsiya jarayonlaridan chetda emas. So'nggi yillarda mamlakatda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi qabul qilinib, raqamli infratuzilmani rivojlantirish, elektron hukumat tizimini kengaytirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash hamda iqtisodiy boshqaruvni avtomatlashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [3]. Raqamli iqtisodiyot O'zbekiston iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Shu bilan birga, raqamli sektorning tez o'sishi makroiqtisodiy muvozanatga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Yangi texnologiyalar iqtisodiy samaradorlikni oshirsa-da, mehnat bozori, soliq tizimi, investitsiya siyosati va davlat byudjeti barqarorligiga ta'sir etuvchi yangi chaqiriqlarni yuzaga keltirmoqda [4]. Mazkur ilmiy tadqiqotda raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillar aniqlanib, u bilan bog'liq muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — raqamli texnologiyalarni iqtisodiy tizimga joriy etishning ijobiy va salbiy tomonlarini baholash, ularning yalpi ichki mahsulot (YaIM), bandlik, investitsiyalar, tashqi savdo va davlat moliyasi kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sir mexanizmini ochib berishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil va statistik tahlil usullari qo'llanildi. Jahon banki, OECD, BMT, UNCTAD, IMF va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy farmonlari asosiy manba sifatida o'rganildi [5], [6]. Shuningdek, AQSh, Xitoy, Janubiy Koreya va Estoniya kabi davlatlarning raqamli iqtisodiy model tajribalari tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitiga mos keluvchi omillar va tahdidlar baholandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy rivojlanishiga ta'siri ko'p qatlamli va tizimli xarakterga ega. Raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish unumdorligini oshiradi, xarajatlarni kamaytiradi, investitsiya oqimini rag'batlantiradi va iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. Shu bilan birga, bu jarayonlar davlat byudjeti daromadlariga, bandlik tizimiga, valyuta barqarorligiga hamda iqtisodiy tenglikka bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Dunyo miqyosida raqamli iqtisodiyot o'sishining eng muhim omillari sifatida quyidagilar ajralib turadi: texnologik innovatsiyalar, raqamli infratuzilmaning rivojlanganlik darajasi, inson kapitalining sifati, investitsion muhit va institutsional islohotlar. Shu bilan birga, raqamli tengsizlik, texnologik qaramlik, kiberxavfsizlik zaifligi va kadrlar malakasining yetishmasligi bu jarayonning asosiy muammolari sifatida qayd etiladi [7]. Raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy rivojlanishiga ta'siri, avvalo, ishlab chiqarish samaradorligida namoyon bo'ladi. Avtomatlashtirish, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining joriy etilishi mehnat unumdorligini oshiradi, resurslardan foydalanishni optimallashtiradi hamda tarmoq rentabelligini ko'taradi. Bu esa yalpi ichki mahsulotning o'sishiga olib keladi. Biroq mehnat jarayonlarining avtomatlashtirilishi natijasida ayrim kasblarning yo'qolishi, ishsizlikning yangi shakllari va ijtimoiy muvozanatning buzilishi kabi salbiy oqibatlar ham kuzatilmoqda [8].

Raqamli iqtisodiyotning moliyaviy tizimga ta'siri ham katta. Elektron to'lov tizimlari, blokcheyn asosidagi tranzaksiya platformalari, kriptovalyutalar va raqamli valyutalar nafaqat moliyaviy operatsiyalarni soddalashtiradi, balki davlat fiskal siyosatini qayta shakllantirish zaruratini tug'diradi. Soliqqa tortish mexanizmlarining moslashuvchan emasligi esa davlat byudjeti daromadlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin [9]. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, 2019–2024 yillarda axborot-kommunikatsiya xizmatlari hajmi 2,5 barobarga o'sdi, IT-sektor eksporti esa 180 million AQSh dollaridan oshdi. Shu bilan birga, mintaqalar o'rtasida raqamli infratuzilma darajasidagi farq, internet tezligining pastligi va texnik xodimlar salohiyatining yetishmasligi makroiqtisodiy barqarorlikka ta'sir ko'rsatmoqda. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy ta'sirini kuchaytirish uchun davlat investitsiyalari bilan bir qatorda, xususiylar sektorni ham bu jarayonga faol jalb etish muhimdir [3].

Raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'sirini baholash shuni ko'rsatadiki, bu jarayon kompleks yondashuvni talab etadi. Rivojlanish strategiyasida iqtisodiy o'sishni tezlashtirish bilan birga, ijtimoiy tenglikni ta'minlash va texnologik xavfsizlikni mustahkamlash ham muhimdir. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston uchun asosiy strategik yo'nalishlar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

- raqamli infratuzilmani modernizatsiya qilish;
- aholi va tadbirkorlik subyektlari o'rtasida raqamli savodxonlikni oshirish;
- kiberxavfsizlikni mustahkamlash;
- innovatsion startaplar va texnologik kompaniyalarni qo'llab-quvvatlash;
- raqamli soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish;
- davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflikni kuchaytirish.

Raqamli iqtisodiyotning asosiy muammolari sifatida raqamli tengsizlik, kiberxavfsizlikning zaifligi, intellektual mulk huquqlarini himoya qilishdagi bo'shliqlar, xalqaro axborot oqimlarini tartibga solishdagi murakkabliklar va texnologik qaramlikni keltirish mumkin [10]. Shu sababli, raqamli iqtisodiy siyosat faqat texnologik modernizatsiyani emas, balki makroiqtisodiy muvozanatni saqlash, soliq tizimini moslashtirish va mehnat bozorida yangi kasblarni shakllantirishni ham o'z ichiga olishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy rivojlanishga ta'siri ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi: bir tomondan, u iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar va samaradorlikni kuchaytiradi; ikkinchi tomondan esa, yangi turdagi xavf va nomutanosibliklarni yuzaga keltiradi. Raqamli iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash uchun O'zbekiston oldida turgan eng muhim vazifalar — raqamli infratuzilmani modernizatsiya qilish, raqamli savodxonlikni oshirish, ilmiy-innovatsion salohiyatni kuchaytirish va iqtisodiy boshqaruv tizimini texnologik asosda qayta tashkil

etishdir. Shu yo'l bilan raqamli iqtisodiyot mamlakatning makroiqtisodiy barqarorligi va uzoq muddatli raqobatbardoshligining poydevoriga aylanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *"Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida* PF–6079-son Farmon. — Toshkent: Prezident.uz, 2020. — URL: <https://lex.uz/docs/4916243>
2. Mirziyoyev, Sh. M. *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi (2022–2026 yillar)*. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi, 2022. — URL: <https://president.uz/uz/lists/view/5007>
3. OECD. *Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives*. — Paris: OECD Publishing, 2019. — 316 p. — DOI: 10.1787/9789264312012-en. — URL: <https://www.oecd.org/digital/going-digital-shaping-policies-improving-lives-9789264312012-en.htm>
4. UNCTAD. *Digital Economy Report 2023: Cross-Border Data Flows and Development – For Whom the Data Flow*. — New York; Geneva: United Nations, 2023. — 240 p. — URL: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2023>
5. OECD. *Digital Economy Outlook 2024. Volume 2*. — Paris: OECD Publishing, 2024. — DOI: 10.1787/9b2801fc-en. — URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-economy-outlook-2024-volume-2_9b2801fc-en.html
6. International Telecommunication Union (ITU). *Measuring Digital Development: Facts and Figures 2024*. — Geneva: ITU, 2024. — URL: <https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/facts-figures-2024>
7. World Bank. *World Development Report 2021: Data for Better Lives*. — Washington, DC: World Bank, 2021. — DOI: 10.1596/978-1-4648-1600-0. — URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2021>
8. Bukht, R.; Heeks, R. *Defining, Conceptualising and Measuring the Digital Economy*. — Manchester: Centre for Development Informatics, University of Manchester, 2017. — Working Paper No. 68. — URL: https://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/gdi/publications/workingpapers/di/di_wp68.pdf
9. Brynjolfsson, E.; McAfee, A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. — New York: W.W. Norton & Company, 2014. — 320 p. — URL: <https://wwnorton.com/books/9780393239355>
10. Tapscott, D.; Tapscott, A. *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies Is Changing the World*. — New York: Penguin Random House, 2018. — 368 p. — URL: <https://www.penguinrandomhouse.com/books/315748/blockchain-revolution-by-don-tapscott-and-alex-tapscott/>